MARTA PAWLIKOWSKA

ORCID: 0000-0001-7909-393X

Uniwersytet Łódzki

Correo: marta.pawlikowska@uni.lodz.pl

Como preservar a memoria coa música – tradicións de Galicia e música de Luar na Lubre

Palabras chave: música gallega — Luar na Lubre — Galicia — tradición oral
— música celta — preservación — recreación.

A música desde sempre foi un método de manter memoria oral, de textos orais que pasaron á historia da literatura como cantares, por mencionar algúns exemplos como *El Cantar del Mío Cid* ou *La Chanson de Roland* que por medio dos xograres se transmitían por diferentes partes dos reinos e países. Tamén foi un vehículo de coñecementos conxuntos dunha sociedade, un vínculo que unía a xente, por exemplo, durante longas horas de traballo no campo ou cando se xuntaban para pasar o tempo. O canto tranquilizaba os nenos, formando por todo o mundo a tradición de cantigas de berce que ademais en certas culturas tamén funcionaban como transmisores de contidos históricos e tradicións dun pobo¹. A música tradicional moitas veces relacionada coa música folk conservouse, sobre todo, nas capas mais baixas da sociedade, mantendo os instrumentos musicais tradicionais e a temática mais tradicional². Como apunta Bohlman:

Oral tradition fosters both the creativity and the stability of folk music. So strong is the correlation of oral tradition with folk music that most definitions treat oral tradition as fundamental to folk music, if not its most salient feature. Oral tradition has provided many useful approaches for understanding the transmission of music in nonliterate societies. [...] Oral tradition is also a measure of a community's sense of itself, its boundaries, and the shared values drawing

¹ P. Opie, I. Opie, *The Oxford Dictionary of Nursery Rhymes*, Oxford, Oxford University Press, 1997, p. 6.

² P.V. Bohlman, *The Study of Folk Music in the Modern World*, Bloomington, Indiana University Press, 1988, p. IX–X.

it together. Folk music can be a repository for these values and a voice for their expression. [...] Changes in a community's social structure thus influences not only its folk music repertory but also the ways in which this repertory is transmitted. Musical change reflects – indeed, becomes a metaphor for – cultural change. Together, these two types animate the oral tradition of folk music³.

Para adentarnos un pouco mais no tema podemos citar aquí a definición de tradición oral que nos propón Jan Vansina. Segundo esta, a tradición oral enténdese como

verbal messages which are reported statements from the past beyond the present generation. The definition specifies that the message must be oral statement spoken, sung or called out instrument only. This distinguishes such sources not only from written messages, but also from all other sources except oral history⁴.

Por conseguinte, dentro deste definición podemos incluír cancións e pezas musicais e instrumentais que son de transmisión xeracional⁵.

A música tende a axudar a memorizar mellor os textos de maior extensión como no caso dos cantares de xesta ou nas historias que se recollen nos Cancioneiros ou Romanceiros. Ademais, ameniza bastante a recepción da obra que foi pensada para ser transmitida e realizada para grupos de xente. Iso mostra que a tradición oral tamén ten unha faceta social importante, xa que as tradicións e a comunicación son un fenómeno social que une grupos de persoas que crean e recrean o folclore; o que é importante para manter a cadea de transmisión xeracional.

A música folk e a tradición oral son dúas caras da mesma moeda en que un pobo ou unha sociedade escribe a súa historia e ademais nútrense mutuamente creando unha mostra dos valores e das expresións conxuntas. No marco das nosas divagacións, tamén é válido preguntármonos como entender o folclore e o folclorismo. O primeiro é visto como unha disciplina que estuda a cultura tradicional desde un punto de vista sobre todo etnográfico, e o segundo, relacionándose co folclore, enténdese como “aquele conxunto de actitudes que implican unha valoración socialmente positiva deste legado cultural que denominamos “folclore”⁶. Polo tanto, o folclore é unha ciencia que explora a cultura tradicional e dentro dela a música, a danza etc.; e o folclorismo é unha actitude, unha sensibilidade cara ao tradicional. Neste marco interpretativo,

³ *Ibidem*, pp. 14–15.

⁴ J. Vansina, *Oral tradition as history*, Oxford, James Currey Publishers, 1985, pp. 27–28.

⁵ A UNESCO engade ao que é a tradición oral máis elementos como, por exemplo, proverbios, adiviñas, contos, cancións infantís, lendas, mitos, cantos y poemas épicos, sortilexios, pregarias, salmodias, cancións, representacións dramáticas etc., ademais afirma tamén que mencionadas tradicións orais serven como medios de transmisión de coñecementos, valores culturais, sociais e unha memoria colectiva e mantén vivas as culturas. Véase: Unesco, “Tradiciones y expresiones orales, incluido el idioma como vehículo del patrimonio cultural inmaterial”, en: Unesco Ámbitos de Patrimonio Inmaterial, <<https://ich.unesco.org/es/tradiciones-y-expresiones-orales-00053>>, 30 de abril de 2018.

⁶ J. Martí, “A tradición vista a través do folclorismo”, en: C. Villanueva (coord.), *Galicie fai dous mil anos. O Feito Diferencial galego*, Santiago de Compostela, Museo do Pobo Galego, p. 324.

a música vai moito máis alá das súas innegables funcións de goce e diversión, posto que se convirte nunha portadora dos significados sociais que lle son outorgadas pola mesma sociedade e non poden ser considerados como intrínsecos. Agora ben, pasando xa directamente á música imos entender a música folk galega como

música de raíz folclórica, non sempre en forma de repertorio [sic!] puramente tradicional en tanto que resgatado da tradición oral ou ben dos cancioneros senón tamén por composicións de autor, baseadas en todos casos en ritmos, cadencias [sic!] ou esenciais en definitiva do noso acervo folklórico⁷.

Ademais podemos distinguir dous tipos da música folk⁸: tradicional e progresiva. O folk tradicional, evidentemente, baséase nos instrumentos tradicionais galegos tales como gaita, a zanfona ou a pandeireta e que representa as pezas representativas do folclore galego. Por outra banda, o folk progresivo diferénciase nos instrumentos usados xa que engade aos instrumentos folclóricos galegos outros provenientes doutros estilos musicais, como, por exemplo, baixo eléctrico, sintetizador ou a batería, ou doutras músicas folclóricas, como por exemplo, o bouzouki ou a arpa céltica. Os dous estilos están unidos polo uso da gaita como elemento intrínseco da música folclórica galega e o seu elemento destacable.

En Galicia a música tradicional galega relacionábase coa lingua e polo tanto vinculábase co rural, coas capas máis baixas da sociedade, co lúdico, co aldeán e preservábase sobre todo nestes sitios, é dicir, aldeas, vilas, o rural galego. Pero desde hai anos, existe en Galicia unha clara tendencia social de trasladarse ás cidades o que supón unha drenaxe de xente, sobre todo de xente nova, dos espazos máis conservadores para tradicións, tamén orais, galegas. Podemos engadir a iso tamén a cuestión de que cada vez menos xente nova fala galego acotío o que tamén supón un deterioro en canto á transmisión oral das tradicións locais. Polo tanto parece de vital importancia, mencionada anteriormente, a cuestión de recrear ou de actualizar o que é o folclore. É unha tarefa moi importante e ardua nestes últimos anos, sobre todo porque se perdeu a cadea de transmisión oral que antes incluía os avós, normalmente galegofalantes que transmitían no seu día a día as tradicións locais. A ruptura producida polo éxodo ás cidades, que funcionan como centros da alta cultura, da cultura popular, da cultura española, supón un obstáculo bastante importante e unha interrupción da transmisión da cultura oral. Outra consecuencia deste feito é que moita xente nova que se interesa pola cultura propia de Galicia pode descubrila polos novos medios, sobre todo dixitais. Pero o factor máis

⁷ X.M. Estévez, “Un novo estilo para a música galega. O nacemento da música folk”, en: C. Villanueva (coord.), *op. cit.*, p. 201.

⁸ No dicionario da Real Academia Galega podemos atopar o termo folk, como xenro musical relacionado con folclore e tradición, máis en algúns artigos é posible velo escrito folc. Tamén xorden incongruencias coa escritura da palabra folclórico, que aparece no dicionario, ou folklórico, que é posible ver nalgunhas publicacións.

importante para que poida xurdir este descubrimento é moitas veces a forma máis novidosa, unha recreación do tradicional usando medios e instrumentos que poden aproximar a tradición ás xeracións máis novas e deste modo asegurar a transmisión dos contidos e bases musicais tradicionais. Ademais, hai que mencionar unha maior accesibilidade a través da internet e de redes sociais tales como Youtube, Facebook ou plataformas musicais como Spotify.

A música tradicional galega baséase primeiro, nos seus instrumentos musicais como: a gaita, a frauta doce, o violín, a zanfona ou a pandeireta; segundo, nas letras tradicionais; e terceiro, nas bandas de música. Durante o período do franquismo deturpouse tanto a súa forma como a súa letra sendo, como parte da cultura dunha rexión histórica, sometida ás directrices do réxime ditatorial e a súa visión política e ideolóxica do tradicional español⁹. Tras o pasamento de Franco e a instalación da democracia comezaron a xurdir grupos musicais cuxo obxectivo foi a recuperación da música tradicional galega na súa versión pura, sen elementos castelanizantes. Cabe mencionar aquí grupos como Fuxan os Ventos, creado en 1972; ou Milladoiro, creado en 1979. Os dous grupos, Fuxan os Ventos dende 1975, fôronse interesando e remataron por investigar a música tradicional galega facendo importantes achegas tanto na recuperación das letras tradicionais transmitidas oralmente nas aldeas galegas como na dos instrumentos típicos como a zanfona ou o freixolé. Tamén debemos mencionar o Festival Internacional do Mundo Celta que se celebra, cunha pausa entre 1987 e 1995, dende ano 1978 e promove a música galega pero dentro da música celta que comprende nacións consideradas celtas como: Irlanda, Escocia, Gales, Bretaña, Cornualles, Asturias, Cantabria e Galicia. Ditos países forman unha irmandade celta polas súas orixes e elementos culturais conxuntos como crenzas, instrumentos musicais ou gastronomía¹⁰. Cabe mencionar tamén a Carlos Núñez, un dos gaiteiros máis recoñecidos, autor do libro *La hermandad de los celtas* e do álbum *A irmandade das estrelas* de 1996 que marcou un antes e un despois na música galega celta. Na música galega, sobre todo nos anos 80 xurdiu un debate entre o celtismo e o tradicionalismo que ve o celtismo como oposto ao tradicionalismo, sobre todo na música e no modo de tocar, por exemplo, no caso da gaita. Ese enfrontamento entre os tradicionalistas-puristas e innovadores levou á chamada Guerra das gaitas entre a autenticidade da gaita galega e a inspiración polas bandas de música escocesas e seu modo de tocar¹¹. O debate superou as cuestións

⁹ Falamos aquí sobre todo do grupos rexionais de Coros y Danzas da Sección Femenina de F.E.T. y de las J.O.N.S que participaban nos proxectos de creación dos cancioneros, por exemplo, de *Cancioneiro de la Sección Femenina del Frente de Juventudes de F.E.T. y de las J.O.N.S.* que foi editado en Madrid en 1943 e logo reeditado e ampliado como *Mil Canciones Españolas* de 1966.

¹⁰ Festival Internacional do Mundo Celta de Ortigueira, <<http://festivaldeortigueira.com/gl/content/mundo-celta>>, 30 de abril de 2018.

¹¹ X. de Toro, “Bagpipes and Digital Music: The Remixing of Galician Identity”, en: J. Labanyi (ed.), *Constructing Identity in Contemporary Spain: Theoretical Debates and Cultural Practice*, Oxford, Oxford University Press, 2002, p. 238.

instrumentais e a división entre os tradicionalistas e innovadores – celtistas e estendense aos temas musicais, interpretación das cancións e fusión musical.

Dentro deste marco de debate entre dos polos aparentemente opostos xurdiu un grupo folk chamado Luar na Lubre. En 1986 na cidade da Coruña fundouse un dos grupos mais importantes da escena musical folclórica galega cuxos integrantes foron: Bieito Romero, Xan Cerqueiro, Ana Espinosa, Roberto Ourpo, Daniel Cerqueiro, Patxi Bermudez e Xulio Varela¹². Durante estes anos, como admiten os integrantes do grupo, facer a música folk era bastante difícil dado que daquela era pouco recoñecida e valorada¹³. Tardaron dous anos en sacar o que sería o seu primeiro disco titulado *O son do ar* e contiña unha peza homónima e composta por Bieito Romero que despois duns anos grazas a unha coincidencia abriría á Luar na Lubre as portas da música internacional. Uns anos despois, unha estrela da música británica, Mike Oldfield fixou, despois dun encontro na Coruña co grupo, a súa versión do *Son do ar* que titulou *Son of the sun*. Logo, o grupo aproveitou o empuxón internacional grazas a unha xira conxunta con Mike Oldfield. Despois, practicamente desde o seu cuarto disco, xa editado cunha compañía discográfica de nivel internacional, Warner, cada dous anos o grupo saca un novo traballo e no ano 2017 celebraba xa trinta e un anos na escena musical. Agora mesmo o grupo se compoñe dos seguintes membros: Bieito Romero, Belém Tajés, Antía Ameixeiras, Patxi Bermudez, Pedro Valero, Xavier Ferreiro e Xan Cerqueiro¹⁴.

Luar na Lubre, como apuntan na súa páxina web,

baséase fundamentalmente nas músicas de raíces galegas polo que dedican especial atención ao estudo dos cancioneros galegos así como ao traballo de campo que lles proporciona un fondo coñecemento sobre a realidade musical galega que tamén se revela determinantes nas composicións propias¹⁵.

Bieito Romero, o líder do grupo e creador de moitos dos seus éxitos, apunta no programa *Destino Galicia*:

Se hizo un trabajo de campo importante, hay una discoteca, digamos, detrás de todo eso, grande, con lo cual si quieres tirar de determinadas cosas pues siempre vas a tener una discoteca allí, no. O sea, tanto de recogidas etnográficas como discos que están descatalogados de los cuales puedes extraer canciones que a lo mejor son interesantes para fusionar o para aprender determinadas historias de como se hacía hace veinte, treinta o cincuenta años.

¹² Luar na Lubre, *O son do ar*, 1998, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=63&idioma=es>, 30 de abril de 2018.

¹³ Luar na Lubre, *Destino Galicia* (1/2), en: luarnalubregaliza, 2008, <<https://youtu.be/D94DmukY42g>>, 30 de abril de 2018.

¹⁴ “El grupo”, en: Luar na Lubre, <<http://www.luarnalubre.com/grupo.php?idioma=es>>, 30 de abril de 2018.

¹⁵ “Historia”, en: Luar na Lubre, <<http://www.luarnalubre.com/historia.php?idioma=gl>>, 30 de abril de 2018.

Os integrantes do grupo en varias entrevistas realizadas por diferentes motivos apuntaban que para eles a música tradicional é a música nai de todas as músicas, é unha fonte da que beber, un baúl do que se pode escoller, extraer o que máis lles interesa e usando os medios presentes, a tecnoloxía, desenvolver esta música tradicional e transformala en música folk. Deste xeito, a música evoluciona, cambia e fuxe da rixidez, do estancamento e faise mais moldeable engadindo, como no caso de Luar na Lubre, diferentes instrumentos que foxen dos típicos da música tradicional galega, ou sexa, ademais da gaita, a zanfona, a pandeireta, as frautas ou o violín no escenario aparecen tamén a guitarra, o piano, o bodhrán, o buzouki, etc. A maioría dos instrumentos incorporados por Luar na Lubre son instrumentos provenientes do ámbito celta, posto que como afirma Bieito Romero “Música galega é música celta. Se Galicia é un país celta, aquí faise música celta”¹⁶. Dentro da división que mencionamos anteriormente, podemos considerar a música de Luar na Lubre como a música folclórica progresiva tendo en conta os instrumentos incorporados pola banda e tamén a escolla dos seus temas, que como iremos vendo aínda que non todos, forman parte dos cancioneros tradicionais galegos.

Mais alá do desexo de recrear a música tradicional galega, o grupo admite tamén que un dos seus obxectivos é dignificar a chamada música de taberna que, asociada coas clases sociais máis baixas e sitios relacionados coa diversión do pobo, nunca foi tratada como música que podería chegar aos teatros ou auditorios. Grazas a eles, as cancións tradicionais como “Pousa” ou “Camariñas”, co seu novo *entourage*, poden ser redescubertas, reinventadas, recuperadas e postas nos escenarios para mover a xente e evocar os sentimentos e emocións¹⁷. Bieto Romero, que non so é un excelente gaiteiro e un referente na música tradicional galego senón tamén un observador dos cambios sociais e demográficos que se dan en Galicia, nunha das entrevistas afirmou incluso que

Recuperar é moi importante porque estamos nunha situación límite, o sea, todo que nos recuperaremos pasa ser a tradición oral, o sea que, digamos, si a tradición oral do mañá. É dicir o que os meus netos ou os netos de moita xente ou fillos incluso, ou xente na actualidade que xa perdeu esta cadea da transmisión oral pode coller un disco de Luar na Lubre ou un disco de calquera outro grupo que traballa na música tradicional e ver o que facían os seus avós ou bisavós que xa non recordan. Que nunca chegou a transmisión.

Das palabras de líder do grupo podemos ver a preocupación polo futuro e a transmisión dos contidos tradicionais, da música tradicional galega ás xeracións máis novas que viven xa nun mundo totalmente diferente comparando coa xeración dos seus avós. Por este motivo na súa traxectoria musical atopamos 17 discos que recollen diversos e moi variados elementos das

¹⁶ Luar na Lubre, *Destino Galicia* (2/2), en: luarnalubregaliza, 2008, <https://www.youtube.com/watch?v=1hCpXVo_6gs&t=183s>, 30 de abril de 2018.

¹⁷ *As bonadades da fala*, en: quepasanacosta, 2012, <<https://www.youtube.com/watch?v=6bCrMFwUNPY&feature=youtu.be>>, 30 de abril de 2018.

tradicións orais galegas como os discos *Saudade* de 2005, *Camiños da fin da terra* de 2007, *Solsticio* de 2010 ou *Mar Maior* de 2012 que imos analizar a continuación.

O primeiro disco mencionado, *Saudade*, xa co seu nome indica cal será o contido do mesmo, ou sexa, das mudanzas histórico-políticas que se converteron nunha triste realidade do pobo galego – a emigración e en relación a isto o sentimento de botar de menos a súa terra e a súa xente¹⁸. Segundo o dicionario da RAG, a saudade é un sentimento profundo no que o suxeito vive unha perda ou experimenta unha aguda nostalxia de algo xa vivido e que considera desexable¹⁹, unha palabra próxima que tamén vale para explicar a razón do disco sería morriña, que denota un sentimento e estado de ánimo melancólico e depresivo, en particular o causado pola nostalxia da terra²⁰. Se observamos como a interpreta o grupo, din que a saudade para os galegos é só da terra, de Galicia, presenza que, aínda estando nela, non é completa. Decía Rafael Dieste que unha vez nela (Galicia) a terra pide máis, algo que un non sabe o que máis é²¹. Este disco está adicado aos que se foron de Galicia cara ás Américas, sobre todo, para buscar unha nova vida e que foron tantos que incluso ao resto dos españois chamábaselles galegos. Os emigrantes galegos son os que deron aos seus compatriotas que quedaron no outro lado do Atlántico a bandeira²² e o himno²³, ata hoxe os símbolos da patria galega. Podemos observar neste disco, primeiro no que se integra a cantante lisboeta Sara Vidal que trouxou ao grupo un elemento galaico-portugués, as pezas que evocan este sentimento de saudade. Como no caso de “Desterro”, onde podemos escoitar as palabras “dille que eu quero volver e de novo nas túas rías nalgún espello me ver quero outear as campiñas arrecender teus airiños antes que podía morrer” ou “Lonxe da terriña” en que escoitamos “lonxe da terriña, lonxe do meu lar, que morriña teño, que angustias me dan”. As dúas pezas evocan os sentimentos que definimos anteriormente, a nostalxia pola súa terra que se ve como elemento bucólico, ideal, final que se sente como casa en comparación co sitio ao que se emigrou que é un desterro. As emocións que rememora este disco son sentimentos compartidos por moitas familias galegas tanto na Galicia como nas Américas. Deste xeito, pódese achegar ás xeracións máis novas o que foi a emigración galega e que repercusións tiña na xente, nas familias, na sociedade. No disco tamén aparecen pezas baseadas nas melodías

¹⁸ Luar na Lubre, “Desterro”, en: *Saudade*, 2005, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=71&id=84&idioma=es>, 30 de abril de 2018.

¹⁹ Termo “Saudade”, en: *Diccionario de Real Academia Galega*, <<http://academia.gal/diccionario/-/termo/saudade>>, 30 de abril de 2018.

²⁰ Termo “Morriña”, en: *Diccionario de Real Academia Galega*, <<http://academia.gal/diccionario/-/termo/morriña/1>>, 30 de abril de 2018.

²¹ Luar na Lubre, “Saudade”, en: *Saudade*, 2005, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=71&id=103&idioma=es>, 30 de abril de 2018.

²² “A Bandeira”, en: Xunta de Galicia, <<https://www.xunta.gal/a-bandeira>>, 30 de abril de 2018.

²³ “O Himno de Galicia”, en: Xunta de Galicia, <<https://www.xunta.gal/o-himno-de-galicia>>, 30 de abril de 2018.

tradicionais como “Nova Galicia”, “Miña nai”, “Galego guajiro”, “Saudade” ou “Tu Gitana” o que mostra que tamén saben reinventar melodías clásicas e actualizalas segundo o estilo do grupo. Cabe mencionar que “Tu Gitana” é unha peza que é unha homenaxe a Zeca Alfonso, un referente na música popular portuguesa, o que mostra a heteroxeneidade e interese por outras músicas consideradas non-celtas, pero próximas a Galicia.

O seguinte disco, *Camiños da fin da terra*, con outro nome significativo posto que os romanos lle deron este nome a un dos cabos da Costa da Morte, Fisterra, fin de terra²⁴. Este disco tráenos de volta a Galicia, pero cun estilo propio de Luar na Lubre, unindo a música tradicional galega e os seus temas coa música celta amplamente entendida. Neste disco atopamos cancións do ámbito irlandés como “Os animais”, bretón (“Britonia”) ou británico (“Gerundula”), pero sobre todo destacan dúas pezas, “Pousa” e “Maria Soliña”. A primeira delas, “Pousa”, é unha canción máis coñecida e recoñecida en cada punto de Galicia e presenta unha infinidade de versións e estrofas que se lle poden engadir²⁵. Luar na Lubre fixo a súa adaptando a melodía e a letra tradicional, o que fai que todo o mundo nos seus concertos baile, cante e desta maneira participe e sexa parte dunha longa tradición de interpretar esta cantiga. “Pousa” é unha das cancións consideradas de taberna tendo en conta a súa letra: “Fun a taberna do meu compadre, fun polo vento, vin polo aire” que ademais logo conta as andanzas dunha muller cuxas veciñas chismosas acusaban de “andar co crego nas viñas”. É unha das cancións tradicionais antes interpretada nas festas populares e agora dignificada e levada aos escenarios, auditorios e teatros non só de Galicia pero tamén de España, América ou Europa.

Por outra banda, “Maria Soliña” na súa letra evoca un personaxe histórico que viviu en Cangas do Morrazo no século XVII cando os turcos e bérberes atacaban estas terras. Maria Soliña perdeu neses ataques a practicamente toda a súa familia e logo foi acusada de bruxería e levada ante o tribunal da Inquisición. Disque morreu de loucura, fame e miseria e tradicionalmente é considerada un símbolo do pobo e das mulleres ante o poder despótico²⁶. Deste disco merece a pena mencionar dúas pezas máis, primeiro “Canto de andar”²⁷ canción inspirada, como apunta o grupo, nas cantigas galaico-portuguesas e nas tradicións musicais bárdicas do Atlántico que mostra a capacidade creativa e a sensibilidade musical e tradicional do grupo. A seguinte peza

²⁴ Luar na Lubre, *Camiños da fin da terra*, 2007, < http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=72&idioma=es>, 30 de abril de 2018.

²⁵ Luar na Lubre, “Pousa”, en: *Camiños da fin da terra*, 2007, < http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=72&id=60&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

²⁶ Luar na Lubre, “Maria Soliña”, en: *Camiños da fin da terra*, 2007, < http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=72&id=68&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

²⁷ Luar na Lubre, “Canto de andar”, en: *Camiños da fin da terra*, 2007, < http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=72&id=59&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

é “Ecos do alén” onde a melodía é de inspiración irlandesa mais a letra foi escrita por Raquel Gamallo. Como se apunta, a melodía

fixolle lembrar á autora da letra os contos que, de nena, e non tan nena, escoitaba na voz do seu avó ao calor dunha lareira no val de Quiroga (Lugo) e as historias que o seu pai explicaba paseando por O Courel, coas que enchía de novas cores e matices cada paisaxe e recanto do camiño andado. Este tema está dedicado a todos aqueles que, na súa voz, mantiveron e manteñen viva unha parte imprescindible da cultura do noso país, e que recoñecen na tradición oral un legado de valor incalculable que transmitir ás xeracións vindeiras²⁸.

Un tema que desde logo se inscribe na cuestión da supervivencia das tradición orais e ademais demostra que hai xente nas xeracións máis novas que tamén ten interese por preservar ditas tradicións.

O terceiro disco, chamado *Solsticio*, baséase sobre todo nas cantigas medievas galaico-portuguesas de Martín Codax ou do Rei Alfonso X O Sabio e tamén inclúe temas inspirados na lírica galaico-portuguesa medieval incorporando tamén música tradicional galega como muñeiras, pandeiras e pasacorredoiras. Das cancións que teñen raíces máis tradicionais realizadas ao xeito de Luar na Lubre cabe mencionar primeiro “Schiarazulla Marazulla/A Carolina”²⁹ evidentemente unha das cantigas máis populares na música vocal de Galicia ao lado “de Pousa”; e segundo “Ven bailar Carmiña”³⁰, tamén un clásico da música vocal galega na versión máis suave, máis emocional coa voz de Sara Vidal. As dúas cancións entran no grupo das cancións dignificadas que antes só funcionaban nos espazos de festas rurais, relacionadas co popular e non apto para os sitios normalmente relacionados coa cultura considerada alta. É unha canción galego-portuguesa que foi interpretada por moitos artistas, mais as versións máis recoñecidas son as de Fuxan os Ventos e de Luar na Lubre. Por último, non podemos esquecer o último tema do disco que é “Romance dos Gaifeiros”³¹, un romance tradicional que primeiro foi recuperado e gravado polo musicólogo ourensán Faustino Santalices e que o grupo decidiu revitalizar co seu estilo. O “Romance” pertence ao ciclo carolinxiño, e foi cantado polos xograres e así chegou ata os nosos días contando a historia de Gaifeiros de Mormaltán quen chegou a Compostela onde morreu diante do Apóstolo Santiago. Esta última peza une de maneira ideal as tradicións orais dos mester de xoglaría e cantares de xesta do ciclo carolinxiño

²⁸ Luar na Lubre, “Ecos do alén”, en: *Camiños da fin da terra*, 2007, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=72&id=65&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

²⁹ Luar na Lubre, “A Carolina”, en: *Solsticio*, 2010, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=74&id=165&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

³⁰ Luar na Lubre, “Ven bailar Carmiña”, en: *Solsticio*, 2010, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=74&id=171&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

³¹ Luar na Lubre, “Romance de Don Gaifeiros”, en: *Solsticio*, 2010, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=74&id=175&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

e a música folk céltica actual recreando deste modo un texto medieval e dándolle unha nova vida, arranxándoo de novo e, en fin, situándoo na escena.

O último disco que queremos mencionar é *Mar maior*, un traballo interesantísimo porque demostra a unión milenaria que teñen os galegos e os irlandeses e que se pode atopar nun libro irlandés chamado *Libro de Invasións de Irlanda*, feito que demostra tamén o lazo celta que relaciona os dous pobos. Como explica Bieito Romero:

Es el Leabhar Ghabhala Eireann que también es parte de la historia gallega. Fue fuente inspiradora de la Xeración Nós. Sirvió para que gente como Murguía o Pondal comenzasen a reivindicar el celtismo en Galicia. Habla de personajes como Breogán, de la Torre Brigantium (Hércules) y de la última invasión de Irlanda a cargo de la tribu de los Milesians procedente de Galicia. Es una historia impresionante que alguien debía llevar al cine³².

No disco aparecen sobre todo cancións e cantigas inspiradas no *Libro de Invasións de Irlanda*, incluíndo tamén os elementos musicais irlandeses como no caso de “Romance do Novembro” onde a melodía é *Paddy’s green shamrock shore* ou inspiracións medievais de cantigas do rei Alfonso X ou de Martín Códax. Tamén atopamos xoias como “Camiño do Caión” que, como podemos ler na edición do disco

foi aprendida en Caión, A Laracha, na provincia da Coruña de Estrela Casdelo Felipez a carón do Atlántico. A beleza da música tradicional galega aínda pervive no corazón e nas gorxas de moitas e moitos galegos³³.

O mellor resumo do presente traballo sería a última frase da cita anterior, a música e as tradicións perviven na xente, nas súas memorias, no seu canto e nas súas verbas. Todas as pezas mencionadas no presente traballo inscriben-se no contorno de preservación das tradicións orais e das tradicións en significado máis xeral na sociedade galega. Luar na Lubre non é só un grupo de música folk galega que toca, recupera, actualiza ao seu xeito a música tradicional galega, senón que é algo máis. O presente artigo céntrase na traxectoria do grupo coruñés con motivo de demostrar que a música pode funcionar como medio para a preservación das tradicións orais, da memoria social e histórica da sociedade. Queremos indicar que Luar na Lubre é só un dos representantes da música folclórica galega que pertence á dita corrente xa que poderíamos incluír aquí grupos como Milladoiro, Berrogüetto, Os Cempés, Fuxan os Ventos ou artistas como Carlos Núñez, Xosé Manuel Budiño, Susana Seivane, Mercedes Peón ou Uxía. O mercado da música folk vai alén das gravacións de Luar na Lubre, mais se o analizamos desde o punto de vista do

³² M. Mato, “Si no valoramos nuestra cultura no levantaremos cabeza en Galicia”, *Faro de Vigo*, 16.12.2012, <<http://www.farodevigo.es/sociedad-cultura/2012/12/16/valoramos-cultura-levantaremos-cabeza-galicia/727611.html>>, 30 de abril de 2018.

³³ Luar na Lubre, “Camiño de Caión”, en: *Mar Maior*, 2012, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=226&id=180&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

mercado da música global, forma, simplemente, unha fracción moi pequena do que ocorre na música en xeral. A música folclórica ten, comparada coa música clásica ou música popular, uns elementos distintivos moi importantes que son a transmisión oral de xeración a xeración e a súa vinculación con tradicións, crenzas e contos do pobo que a crea. Como todas as músicas serve para expresar emocións, para que a xente goce dela, mais o marcado carácter socio-histórico é o seu punto diferencial importante. Os grupos de música folk, independentemente do seu corte tradicional ou progresivo, son transmisores e actualizadores das tradicións orais e achegan a música ás xeracións máis novas que é unha tarefa vital tendo en conta, como apuntamos anteriormente, a ruptura da transmisión xeracional. Daquela, os traballos destas bandas e músicos, as súas gravacións permitirán a conservación das músicas tradicionais. Co paso do tempo estas interpretacións individuais poden pasar a formar parte do propio folclore máis alá das disputas sobre o celtismo, tradicionalismo ou elementos alleos ao folclore tradicional. Como ocorreu coa danza e melodía de “syrtaki” da película *Zorba the Greek* que pasou de ser una creación inspirada por Mikis Theodorakis e comezou a formar parte do folclore grego e ser a súa máxima representante. No mundo globalizado en que vivimos actualmente a música folk tende a unha converxencia con elementos que dificilmente se poden considerar tradicionais o que tamén é posible ver na traxectoria de Luar na Lubre. Por unha banda, é un modo de dar a coñecer este xénero musical ás xeracións máis novas, mais por outra banda a inclusión de elementos estranxeiros na música tradicional ou a mestura coa música celta, cambia inevitablemente a súa esencia. A creación musical e a súa relación coa tradición oral está relacionada cos artistas e a súa visión das obras que crean ou recrean, mais todo está relacionado co público, visto como parte da sociedade, e a súa recepción das obras creadas. A música actualízase por medio dos seus receptores, e no caso da música folk, tamén os contidos da tradición social e histórica dun pobo.

Referencias bibliográficas

Estudios

BOHLMAN Philip V.

1988 *The Study of Folk Music in the Modern World*, Bloomington, Indiana University Press.

BOUZAS Pemón, DOMELO Xosé

2010 *Mitos, ritos y leyendas de Galicia*, Madrid, MR Ediciones.

TORO de Xelís

2002 “Bagpipes and Digital Music: The Remixing of Galician Identity”, en: Labanyi J. (ed.), *Constructing Identity in Contemporary Spain: Theoretical Debates and Cultural Practice*, Oxford, Oxford University Press, pp. 237–261.

ESTÉVEZ Xoán Manuel

- 1998** “Un novo estilo para a música galega. O nacemento da música folk”, en: Villanueva C. (coord.), *Galicia fai dous mil anos. O feito diferencial galego. Música*, vol. I, Santiago de Compostela, Museo do Pobo Galego, pp. 201–223.

MARTÍ Josep

- 1998** “A tradición vista a través do folclorismo”, en: Villanueva C. (coord.), *Galicia fai dous mil anos. O feito diferencial galego. Música*, vol. II, Santiago de Compostela, Museo do Pobo Galego, pp. 232–350.

OPIE Peter, OPIE Iona

- 1997** *The Oxford Dictionary of Nursery Rhymes*, Oxford, Oxford University Press.

VALK Ülo

- 2003** “Oral Tradition and Folkloristics”, en: Foley J.M. (ed.), *Oral Tradition Journal*, 18/1, pp. 139–141.

VANSINA Jan

- 1985** *Oral tradition as history*, Oxford, James Currey Publishers.

Páginas web

FESTIVAL DE ORTIGUEIRA

- Festival Internacional do Mundo Celta de Ortigueira, <<http://festivaldeortigueira.com/gl/content/mundo-celta>>, 30 de abril de 2018.

LUAR NA LUBRE,

- “El grupo”, <<http://www.luarnalubre.com/grupo.php?idioma=es>>, 30 de abril de 2018.

- “Historia”, <<http://www.luarnalubre.com/historia.php?idioma=gl>>, 30 de abril de 2018.

- 1988** *O son do ar*, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=63&idioma=es>, 30 de abril de 2018.

- 2005** “Desterro”, en: *Saudade*, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=71&id=84&idioma=es>, 30 de abril de 2018.

- 2005** “Saudade”, en: *Saudade*, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=71&id=103&idioma=es>, 30 de abril de 2018.

- 2007** *Camiños da fin da terra*, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=72&idioma=es>, 30 de abril de 2018.

- 2007** “Pousa”, en: *Camiños da fin da terra*, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=72&id=60&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

- 2007** “María Soliña”, en: *Camiños da fin da terra*, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=72&id=68&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

- 2007** “Canto de andar”, en: *Camiños da fin da terra*, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=72&id=59&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

- 2007** “Ecos do alén”, en: *Camiños da fin da terra*, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=72&id=65&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

- 2008** Luar na Lubre – *Destino Galicia* (1/2), en: luarnalubregaliza, <<https://youtu.be/D94DmukY42g>>, 30 de abril de 2018.

- 2008** Luar na Lubre – *Destino Galicia* (2/2), en: luarnalubregaliza, <https://youtu.be/1hCpXVo_6gs>, 30 de abril de 2018.

- 2010** *A Revista*, en: luarnalubregaliza, <<https://youtu.be/tekdJRPo35U>>, 30 de abril de 2018.

- 2010** Luar na Lubre. Entrevista, en: luarnalubregaliza, <<https://www.youtube.com/watch?v=F-C0UtcZkP84>>, 30 de abril de 2018.

- 2010** “A Carolina”. en: *Solsticio*, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=74&id=165&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

2010 “Ven bailar Carmiña”, en: *Solsticio*, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=74&id=171&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

2010 “Romance de Don Gaifeiros”, en: *Solsticio*, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=74&id=175&idioma=gl>, 30 de abril de 2018.

2012 “Camiño de Caión”, en: *Mar Maior*, <http://www.luarnalubre.com/letras_disco.php?cat=226&id=180&idioma=gl> 30 de abril de 2018.

MATO Mar

2012 “Si no valoramos nuestra cultura no levantaremos cabeza en Galicia”, *Faro de Vigo*, 16.12.2012, <<http://www.farodevigo.es/sociedad-cultura/2012/12/16/valoramos-cultura-levantaremos-cabeza-galicia/727611.html>>, 30 de abril de 2018.

QUEPASANACOSTA

2012 *As bonidades da fala*, en: quepasanacosta, <<https://youtu.be/6bCrMFwUNPY>>, 30 de abril de 2018.

REAL ACADEMIA GALEGA

“Saudade”, en: *Dicionario de la Real Academia Galega*, <<http://academia.gal/diccionario/-/termo/saudade>>, 30 de abril de 2018.

“Morriña”, en: *Dicionario de la Real Academia Galega*, <<http://academia.gal/diccionario/-/termo/morriña/1>>, 30 de abril de 2018.

UNESCO

“Tradiciones y expresiones orales, incluido el idioma como vehículo del patrimonio cultural inmaterial”, en: Unesco Ámbitos de Patrimonio Inmaterial, <<https://ich.unesco.org/es/tradiciones-y-expresiones-orales-00053>>, 30 de abril de 2018.

XUNTA DE GALICIA

“A Bandeira”, en: Xunta de Galicia, <<https://www.xunta.gal/a-bandeira>>, 30 de abril de 2018.

“O Himno de Galicia”, en: Xunta de Galicia, <<https://www.xunta.gal/o-himno-de-galicia>>, 30 de abril de 2018.

How to preserve memory with music — Galician traditions and the music of Luar na Lubre

Keywords: Galician music — Luar na Lubre — Galicia — Celtic music — oral tradition — preservation — recreation.

Abstract

Music has been and still is a basic medium through which mankind preserves its traditions, history and habits. Nowadays, oral traditions have different ways of spreading, for example, through the Internet, social media or music platforms, but they still need musicians and people who will create the content. Luar na Lubre is one of the most important Galician folk groups, which unites traditional Galician music with Celtic instruments but at the same time rooting it in medieval traditions of Galicia and combining it with Portuguese and Latin-American elements. Through the analysis of Luar na Lubre’s releases from 2005 to 2012 it is possible to observe how the different parts of wide Galician patrimony unites in their music to help preserve it for new generations by recreating it.

Fecha de recepción: 3.07.2018

Fecha de aceptación: 18.10.2018